

Незалежність — це поєднання наших мрій і готовності їх захищати

Україна відзначає 35-ту річницю Незалежності й укотре зустрічає цей день в умовах війни

СЬОГОДНІ В НОМЕРІ

Математична помилка

Не встигли у 2021 році домогтися внесення математики до переліку обов'язкових дисциплін для випускних та вступних іспитів, як цього року точні науки можуть знову повернути її напівмаргінальний статус.

Наші річки нищать російська агресія, зміна клімату і людська байдужість

Якість води безпосередньо залежить від того, наскільки значного впливу від антропогенного навантаження зазнають водні об'єкти.

Від Незалежності до незламності — шлях України

«Для когось 35-та річниця — це далека історія, яку вивчають у підручниках, а для мене — частина особистої пам'яті, частина власного життя».

Херсон обов'язково стане прикладом відбудови й розвитку

Тільки за місяць по Правобережній Херсонщині (а це лише 30 % території області) прилітає близько двох тисяч дронів і ще 2500 артилерійських, ракетних та мінометних снарядів.

Про те, що свобода не дарується, а виборюється, тепер добре знають навіть найменші діти. Майбутнє України народжується в підвалах пологових будинків, робить перші кроки на нічних станціях київського метро, чекає батьків з війни, навчається в підземних школах, замирає в ранковій хвилині мовчання, отримує дипломи в університетських укриттях... Хоч як намагається ворог нас знищити, він не примусить українців відмовитись від своїх мрій!

Напередодні 35-го дня народження Української держави ми розпитали кількох вихованців Київського національного університету імені Тараса Шевченка, якими вони бачать себе та свою країну в найближчому майбутньому. І запропонували поміркувати, як зміниться світ та їхнє життя через п'ять років.

«Хочу бути мамою хоча б одного малюка, гармонійно поєднувати сім'ю та домашню рутину з кар'єрою», — зізнається Ма-

рія Кандій. Вона навчається на третьому курсі аспірантури КНУ за спеціальністю «географія» та є координаторкою екологічного проєкту «Green Kyiv: оцінка екосистемних послуг». «Я не планую продовжувати наукову діяльність», — каже Марія. — Реалізуватиму себе в екологічній сфері й, власне, вже працюю в промисловій екології».

Дівчина впевнена, що через п'ять років у нашій країні пануватиме мирне життя: «Україна відчуватиме наслідки війни, проте природа відновлюється, як ми бачимо на прикладі Каховського водосховища. Нас чекають нові виклики, пов'язані з відбудовою, з можливістю отримувати допомогу і водночас не перетворюватися на країну третього світу, з якої лише викачують природні ресурси».

Переможець 66-ї Міжнародної математичної олімпіади (IMO 2025), першокурсник Кембриджського університету Олесь Гордійчук ще не готовий визначитися з кар'єрою, хоча вже має успішний досвід викладання: «Мені склад-

но відповісти, що я робитиму через п'ять років. Нині викладаю олімпіадну математику для українських школярів, тож це одна з опцій. Хочу закінчити університет та спробувати попрацювати в різних сферах».

«Якою буде Україна через п'ять років, я не можу прогнозувати, — додає хлопець. — Можу лише побажати, щоб закінчилася війна і щоб українці, які виїхали через неї за кордон, повернулися».

Денис Перевишко, випускник магістратури КНУ імені Тараса Шевченка (кримськотатарська філологія, англійська філологія) через п'ять років планує «додати до свого портфолію ще одну цікаву мову й навчитися її викладати». «Я й тепер викладаю, здебільшого англійську, — ділиться Денис, — проте хотів би поліпшити й свою кримськотатарську, щоб у майбутньому практикувати її також. Заради цього у вересні вступатиму до аспірантури».

Чому юнак з Житомирщини захопився мовою корінного народу Криму — тема для окремої роз-

мови. А поки що побажаймо Денису здійснення його мрії, яка співзвучна прагненням мільйонів наших співгромадян: «Хочу бачити Україну вільною, незалежною, мирною й цілісною державою, в якій люди зможуть засинати без страху бути вбитими чи скаліченими ворожими ракетами та дронами; країною, де у кожного буде можливість реалізувати свої кар'єрні, освітні, мистецькі амбіції».

Щоб ми могли жити, не заглядаючи в карту повітряних тривог, мати змогу зустрічати світанки в Криму чи відвідувати друзів у Херсоні, щоб повернути наші землі й домівки, захоплені окупантами, кожен має докласти максимум зусиль. І повсякчас пам'ятати: єдиний шанс на мирне майбутнє — це наші стійкість і згуртованість, а єдиний справжній гарант української незалежності — Збройні Сили України. Бо незалежність — це поєднання наших мрій і готовності їх захищати.

Анна ЛУКАНСЬКА

Війна. Вистояти і перемогти

Продовжуємо хроніку українського спротиву, яку «Світ» веде з 24 лютого 2022 року

3 червня. Ждбт Севастополь, ждбт камчатка, ждбт кронштадт

Сили оборони України уразили кораблі та об'єкти інфраструктури у кронштадті та найбільший нафтовий термінал росії на Балтиці «санта-петербург». Окрім того, уражені підприємство з виробництва складових частин високоточного озброєння «мічуринський завод «прогрес» (мічуринськ, тамбовська область) і радіотехнічна система ближньої навігації РБСН-4Н на аеродромі «Саки» (Крим).

Гнів «Нептуна». Новошахтинський нафтопереробний завод у ростовській області уражено ракетним комплексом «Нептун»: виведено з ладу дві установки первинного перероблювання нафти потужністю до 2,5 млн тонн на рік кожна та об'єкти зберігання нафтопродуктів.

4 червня. Дітовбивці мають відповіді

росія має понести покарання, заявив Президент Володимир Зеленський під час виступу на церемонії вшанування пам'яті українських дітей — жертв агресії. Щонайменше 707 маленьких громадян України загинули внаслідок війни, понад 2700 — поранено, 19546 — депортовано і примусово переміщено. Наймолодший жертви було два дні від народження.

Крок до ЄС. Рада ЄС офіційно розпочала процес відкриття кластера 1 «Основи» у переговорах про вступ України та Молдови до Європейського Союзу. Про це повідомило Кіпрське головування у Раді ЄС у соцмережі X. «Це знаменує собою важливу віху на їхньому шляху європейської інтеграції та є сильним сигналом єдності та рішучості ЄС», — йдеться у повідомленні.

5 червня. Наші вдома!

3 російського полону повернулись 185 українських захисників, зокрема представники ВМС, Сухопутних військ, ДШВ, ТрО, ССО, ВСП, НГУ та ДПСУ, а також один цивільний. Серед визволених є ті, хто перебував у неволі з 2022 року.

Шахова королева з України. Як повідомляє *Укрінформ*, 15-річна львів'янка Анастасія Гнатішин сенсаційно виграла дорослий чемпіонат Європи з шахів, що проходив у грузинському Батумі. Дівчина перед стартом турніру посідала лише 74-те місце серед 150 учасниць за рейтингом. Вона набрала 9 очок із 11 можливих і стала четвертою в історії українських жіночих шахів чемпіонкою континенту. Нині Настя посідає 17 місце у двадцятці кращих шахматисток світу, демонструючи стійкість і талановитість українського народу.

Чудова п'ятірка. За ніч «Птахи» СБС атакували танкери й суховантажі рф у портах Маріуполя, Бердянська та у прибережних водах ТОТ на Азовському морі. Зокрема уражено п'ять вантажних суден, за допомогою яких рф перевозила вкрадене українське зерно, боеприпаси, паливо та різного роду майно для окупаційної армії, повідомили в СБС.

6 червня. День журналіста

З нагоди професійного свята журналістів Президент Зеленський підписав указ про нагородження 37 представників українських та іноземних ЗМІ за їхній внесок у висвітлення правди про війну. «Дякую журналістам, усім працівникам та працівницям медіа, які працюють заради України та показують світу, що доводиться проживати нашим людям і як ми боремося за свою незалежність», — наголосив глава держави.

Далекобійні пташки. Наші дрони подолали відстань у 1000 кілометрів до арсеналів ВМФ рф та його бази. Зокрема завдали ураження по пункту базування «кронштадт» (санта-петербург); по нафтобазі «петергофська» та нафтовому терміналу «несте» в ломоносові ленинградської області. Зафіксовані влучання, вибухи та займання. Уражено арсенал комплексу зберігання ракетного озброєння, боеприпасів та військового майна 1060-го центру матеріально-технічного забезпечення (сміт велика іжора, ленинградська обл.).

7 червня. Поцілили у сховище

На майданчику Централізованого сховища відпрацьованого ядерного палива на Київщині внаслідок влучання російського безпілотної ракети вночі 7 червня частково зруйнована будівля приймання контейнерів. Відпрацьоване ядерне паливо в ній не зберігалось. Осередок займання площею 40 кв. м ліквідували.

«Проворонили» воронеж. Партизани на залізничній станції у воронежі знищили важкий відновлювальний залізничний кран серії EDK-300/5 — рідкісну техніку, зняту з виробництва. Тим часом підрозділи Middle strike ССО уразили нафтобазу «семиколодезянська» та нафтовий термінал у Криму. Сили безпілотної систем атакували 26 російських об'єктів на тимчасово захоплених територіях України та у брянській області рф.

8 червня. Перехоплювачі нового покоління

Brave1 створив технологію, яка автоматизує 95 % усього процесу перехоплення «шахедів». Триває про-

цес масштабування застосування перехоплювачів нового покоління, розробка успішно пройшла бойове випробування на Харківщині, заявив міністр оборони Михайло Федоров. Такі технології дають змогу швидше реагувати на масовані атаки та ефективніше захищати українські міста.

Не час для історичних суперечок! Глава польського уряду Дональд Туск закликає президентів Польщі й України провести пряму розмову щодо складної історії. Глава МЗС Польщі Радослав Сікорський застеріг президента Кароля Навроцького від позбавлення глави Української держави польської нагороди — Ордена Білого Орла.

Підтвердили підтримку України. Велика Британія, Німеччина та Франція підтвердили свою непохитну підтримку України та обговорили з Президентом Володимиром Зеленським її конкретні форми й необхідність припинення вогню по лінії зіткнення з подальшим наданням Україні гарантій безпеки. Про це йдеться у спільній заяві лідерів країн за результатами їхньої зустрічі в Лондоні.

9 червня. Ключові пріоритети

Під час спільного з лідерами країн Північної Європи та Балтії спілкування з медіа у межах саміту «Україна-NB8» в Естонії Володимир Зеленський назвав три ключові пріоритети для держави й партнерів. Перший: зробити дипломатію активнішою заради наближення миру. Другий: забезпечити Україну засобами ППО й посилити спільну безпеку. Третій: ухвалити рішення про відкриття всіх шести переговорних кластерів щодо вступу України в ЄС.

«Нехай щастить!». Українські дрони скоротили вантажний трафік росіян до Криму на 71 % — з 3800 до 1100 транспортних засобів на добу. Як повідомляє телеграм-канал СБС, після системних уражень транспорту окупаційного угруповання на південному напрямку російське командування заборонило використання автомобільних доріг «новоросія» і «таврида». «Це не означає повної блокади маршруту, однак свідчить про суттєве обмеження логістичних можливостей противника», — йдеться в повідомленні.

Окрім того, за інформацією руху «Атеш», через проблеми з логістикою, забезпеченням та втратами окупантів розпочато евакуацію російських підрозділів з Кінбурнської коси в Миколаївській області.

10 червня. Фламінго в чебоксарах

Українські ракети FP-5 Flamingo влучили у військовий завод «ВНІІР-Прогрес» у чебоксарах, який забезпечує російську армію компонентами для дронів і ракет. Дісталася також НІПЗ «куйбишевський» у самарі. Окрім того, добрі дрони поцілили по нафтоперекачувальних станціях «второво» та «лобково» у володимирській області рф, які забезпечують паливом Москву, а також вполювали в Чорному морі танкер російського тіншового флоту WEST Horizon.

Нові «перемоги» росії. За неповні три доби російські терористи застосували проти України майже 530 дронів і дві керовані авіаційні ракети, від початку тижня 11 регіонів були під ударами. «До списку нових перемог росія додала контейнеровоз, що йшов під прапором Панами, сільськогосподарські підприємства, об'єкти залізниці, енергетики, а найбільше — звичайні житлові будинки. Десятки людей поранено», — написав Президент у своєму телеграм-каналі.

11 червня. День Сил безпілотної систем

В Україні вперше відзначають День СБС. До «святкування» долучилися і в Краснодарському краї, де вчоргове уражено афінський нафтопереробний завод. Окрім того, «святковий салют» пролунав і в Криму — українські військові поцілили під Армянськом у російську колону з 50 вантажівок, які перевозили паливо та боеприпаси. До речі, в інтерв'ю агенції Reuters командувач СБС Роберт «Мадяр» Бровді заявив, що Україна може найближчим часом ізолювати тимчасово окупований Крим, взявши під повний контроль ключову автомагістраль «новоросія».

Воюють із цивільними. У Конотопі на Сумщині росіяни атакували інфраструктурні об'єкти, зокрема вдарили по залізничному депо. Загинула працівниця, четверо залізничників і ще кілька цивільних осіб дістали поранення й опіки, а місто залишилося без світла й води.

12 червня. «Всю по плану!»

У Москві вперше за 23 роки скасували концерт до так званого дня росії на красній площі, захід перенесли на іншу локацію — в закриті приміщення культурного центру «моссвет» на околиці міста. На тлі постійної загрози безпілотної війни влада вирішила не ризикувати та зменшити масштаб масових скупчень людей на відкритих просторах. Окрім того, програму значно скоротили, зробивши захід камерним порівняно з масштабними дійствами минулих років. Наші вітання.

Анонсовано нові контракти. Володимир Зеленський анонсував

перший етап трансформації Сил оборони, який передбачає підвищені виплати — мінімум 30 тис. грн для тилових посад та в середньому 300 тис. — для піхотинців першої лінії. Заявлено, що пряме фінансування для бойових бригад та збільшення можливостей бригад самостійно проводити БЗВП в комплексі з підвищенням виплат і новими контрактами допоможе вийти на впровадження конкретних термінів служби. Планується запровадження трьох типів контрактів (піхотно-штурмового, бойового та базового) та відкриття ринку рекрутингу іноземців.

13 червня. Пекельна статистика

У травні в Україні зафіксували найбільшу кількість жертв серед цивільних за останні чотири роки: загинули щонайменше 274 цивільні особи та 1763 дістали поранення, повідомила в червні Моніторингова місія ООН з прав людини. Один з жахливих прикладів: 14 травня ракета влучила в житловий будинок у Києві — загинуло 24 цивільні особи.

Гори ясно! Воїни Центру спецоперацій «Альфа» СБУ спільно з бійцями Сил спецоперацій ЗСУ та ГУР здійснили нову атаку по терміналу «таманьнефтегаз» (краснодарський край), який є ключовим комплексом перевалки вуглеводнів на півдні рф. Уражено п'ять місткостей і два нафтоналивні стендери. У тому ж Краснодарському краї під ударом ЗСУ опинився порт Темрюк, який відіграє ключову роль у забезпеченні окупаційних військ, там спалахнула масштабна пожежа. Окрім того, за повідомленням Генштабу ЗСУ, Сили оборони України уразили цех підготовки та перекачування нафти в районі котлово Волгоградської області.

Прийшла платіжка! Доки кремль витрачає на війну з Україною \$915 млн на день, на заправках у Москві та пітері запровадили обмеження на продаж палива: бензин відпускають по 20 літрів в одні руки, дизель — по 40. Про це повідомив керівник ЦПД Андрій Коваленко.

14 червня. Дієві санкції

Велика Британія перехопила в протоці Ла-Манш судно російського «тіньового флоту» SMYRTOS, що стало першою подібною операцією Лондона проти підсанкційних танкерів рф.

Війна повертається туди, звідки прийшла. У новомосковській тульській області внаслідок атаки наших безпілотної горить хімікомбінат «азот», один із найбільших у рф. У ярославській області дрони атакували комбінат «темп» росрезерву, що використовується для зберігання стратегічного запасу палива.

«Ми пропонували керівництву росії всі можливі формати перемовин, і відповіддю стало лише продовження агресії та спроби її розширити. Логічно, що війна повертається туди, звідки й прийшла», — наголосив Президент Володимир Зеленський.

За повідомленнями Генерального штабу ЗСУ та інформгентств.
(Продовження в наступному номері)

Від популяризації досліджень до системної пропаганди науки

Автори цієї статті — переможці конкурсу на Премію НАН України «За популяризацію науки» за 2025 рік у номінації «Найкраща програма про науку (радіо- та (або) телевізійні проєкти, які виходили на радіо-, телеканалах та (або) інтернет-мовленні), науково-популярний фільм». Перемогу здобули за цикл телепрограм під загальною назвою «Популяризація економічної науки і практики в засобах масової інформації». Усі вони науковці, і це особливість цьогогорічного конкурсу — у ньому брало участь більше науковців, аніж медійників. Одне з важливих пояснень цього феномену: популяризація досліджень — це те, що має цікавити насамперед учених. Чому так? Відповідь — у публікації.

Від деяких українських і закордонних учених інколи доводиться чути про те, що популяризація досліджень — це, так би мовити, допоміжна функція науки. З погляду авторів, це неправильний підхід.

І передусім треба визначитися з термінологією. У нас переважно використовуються термін «популяризація науки». Він передбачає широке ознайомлення суспільства з досягненнями вчених. Це важливий напрям. Але, на нашу думку, в більшості випадків треба переходити від популяризації науки до її пропаганди. Зрозуміло, що термін «пропаганда» за наших умов та з огляду на історичний досвід має негативний відтінок. Проте це не стосується пропаганди науки, яка є конче необхідною. Ми повинні не лише інформувати суспільство про досягнення вчених, а й активно впливати на його свідомість, показуючи, якого прогресу досягають країни й окремі території, де наука має змогу успішно розвиватися. І навпаки, до яких наслід-

Після вручення Премій НАН України «За популяризацію науки». Фото пресслужби НАНУ

ків призводить невикористання її рекомендацій.

Ми переконані, що пропаганда науки мусить бути потужною, слід використовувати усі можливі засоби для висвітлення наукових досягнень. У нашому розумінні популяризація й пропаганда науки мають іти поруч, пліч-о-пліч, підтримуючи й допомагаючи одна одній, і бути, по суті, єдиним взаємопов'язаним процесом. Тож, кажучи про популяризацію науки, ми маємо на увазі також її пропаганду.

Вважаємо, що популяризація є найважливішою складовою наукової діяльності. І якщо наукові системи не популяризують і не пропагують науку, вони втрачають значну частину свого науково-технічного та інноваційного потенціалу.

З погляду авторів, популяризація й пропаганда науки як суто наукова діяльність мають низку основних функцій.

Найперша — це сприяння ефективному відтворенню наукових еліт. Раніше вважалося: якщо людина хоче стати науковцем, вона повинна починати наукову діяльність з другого-третього курсу університету. Нині такий підхід уже значною мірою застарів. Людина, яка хоче присвятити своє життя науковій діяльності, має зробити перші кроки в науці ще за шкільною

лавою, а до другого-третього курсу університету здійснити перші наукові дослідження, здобути перші результати.

Популяризація науки якраз і спрямована на те, щоб молода людина ще в школі зацікавилася дослідництвом, відчула смак творчого пошуку, отримала свій перший науковий результат (навіть якщо він незначний).

Друга функція популяризації й пропаганди науки дає змогу точніше відчувати «пульс» суспільства й скоригувати свої дослідження відповідно до нього. Тільки вчений, здатний відчувати, чим живе суспільство, може досягти потужних стратегічних результатів як на вітчизняному, так і на світовому рівні. Особливо ця здатність актуалізується в умовах розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і появи штучного інтелекту. Адаже помічено, що «пульс» суспільства останнім часом значно прискорюється. Зростає кількість викликів зовнішнього і внутрішнього характеру, необхідно постійно шукати адекватні відповіді на них. І не тільки знаходити, а й діяти на випередження.

Можливо, найважливіша функція популяризації й пропаганди науки як суто наукової діяльності — диверсифікація наукової інформа-

ції. Доведено, що найефективніших результатів у сучасних умовах можна досягти на стику наукових напрямів і навіть різних наук. Тож не даремно останнім часом науковці дедалі частіше вдаються до міждисциплінарних досліджень.

Досить складно уявити, щоб, скажімо, вчений-економіст читав наукові журнали з біології й міг ефективно використовувати специфічну інформацію. Це природно, адже вчений-економіст не володіє теоретичною, методологічною, експериментальною і фактологічною базою сучасної біологічної науки. Те саме можна сказати про вченого-біолога стосовно сучасної економічної науки. Але популяризація й пропаганда науки все ж дають змогу ознайомитися з результатами, отриманими в інших галузях наукової діяльності й допомагають налагодити ефективні міждисциплінарні дослідження. Як приклад можна навести інформацію про розроблення інтелектуально-конкурентних ігор з контрольованим стресом — ефективного механізму примноження інтелектуального потенціалу суб'єктів господарювання. Цей проєкт спільно реалізували вчені-економісти та біологи.

Ми продемонстрували тут логічний причинно-наслідковий ланцюг: популяризація й пропаганда науки — диверсифікація науково-технічної інформації — диверсифікація ефективних міждисциплінарних досліджень — отримання найефективніших інновацій — підвищення конкурентоспроможності національної економіки й суб'єктів господарювання.

Ще одна з найважливіших функцій пропаганди науки — посилення взаємодії науки й бізнесу. Пропаганда наукових досліджень може надати потужного додаткового поштовху цьому процесу, інформуючи про найбільш перспективні наукові розробки, можливості

вигідного інвестування та впровадження інновацій. Це посилює конкурентоспроможність як окремих суб'єктів господарювання, так і національної економіки загалом.

Отже, вже зараз можна стверджувати, що надзвичайно важливо для розвитку науки самим науковцям вести популяризацію та пропаганду своєї діяльності. Не чекаючи, поки про це подумає хтось інший, поки медіа звернуть увагу на те, що варто популяризувати і як це краще зробити. Навпаки, ми їм повинні допомогти: запропонувати, розповісти, самим стати авторами. Як зробили це ми, коли започаткували цикл телепрограм під загальною назвою «Популяризація економічної науки і практики в засобах масової інформації», намагаючись надати широкому загалу громадян об'єктивну інформацію про роль економічної науки, про доробок учених щодо відновлення різних секторів господарства, розв'язання нагальних регіональних та національних економічних завдань, розвиток підприємництва та соціально-економічного забезпечення в умовах війни й багато іншого. Присудження нашому невеликому колективу Премії НАН України «За популяризацію науки» повністю підтвердила правильність нашого вибору.

Тож закликаємо колег підтримати нашу спільну справу. Адаже популяризація науки, а також активна пропаганда наукової діяльності важливі насамперед для нас — для розвитку вітчизняної науки й успіху нашої країни.

Ігор ГАЛИЦЯ, професор Національного університету харчових технологій, професор Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, доктор економічних наук, Олександр ЛАЙКО, заступник директора з наукової роботи ДУ «Інститут ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України», доктор економічних наук, професор, Олег РУБЕЛЬ, завідувач відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу ДУ «Інститут ринку та економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України», доктор економічних наук, професор

Про що сурмить природа

Ворог щодня завдає ударів по містах і селах України. Палають будинки й підприємства. Страждають люди, а також довколишній зелений і тваринний світ. А що буде з природою завтра? Як зміниться і вже змінився довколишній стан біорізноманіття в країні за період агресивної війни?

Відповісти на ці та інші запитання фахівці відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка запросили відомого природоохоронця й еколога, голову та співзасновника ГО «Українська природоохоронна група», співробітника Інституту зоології імені І.І. Шмальгаузена НАН України Олексія Василюка. Під час зустрічі у змішаному форматі бу-

ли присутні також його колеги з українських заповідних територій. Йшлося про стан природи Київської, Херсонської, Харківської областей. Війна завдає колосальних втрат довкіллю: забруднюються ґрунти й водойми, руйнуються екосистеми, безповоротно знищується біорізноманіття — все це трагічний ужинок російської агресії, наслідки якої українцям доведеться долати багато років.

Наводились кричущі приклади про випалювання ланів і лісів, про поля, на розмінування яких потрібно не одне десятиліття, про важкі наслідки ворожої присутності в біосферному заповіднику «Асканія-Нова», у Святогір'ї та унікальному крейдовому заповіднику на Дворічанщині.

Окремою темою стала екологічна ситуація внаслідок підризу Каховської ГЕС. За три роки піс-

ля руйнації прибережні території Чорного моря перетворились на відстійник принесених із дна водосховища шкідливих решток. Змінився склад води, вона вкрилася водоростями, що вплинуло й на загальний стан моря. Про такі факти слід тривожно сурмити на всіх суспільних майданчиках, підкреслювали присутні. Адаже екологічні наслідки війни загрожують і нашим сусідам — Румунії, Болгарії, Туреччині.

І доки люди думають, як протистояти природному лихові, зелений світ уже кидає своєрідний виклик варварським завойовникам. Олексій Василюк навів красномовні факти про відновлення довкілля в зоні Чорнобильської аварії й на території Великого Лугу — осердя колишнього водосховища. За три роки після руйнування греблі Каховської ГЕС на терито-

Олексій ВАСИЛЮК та подаровані ним книжки. Фото із сайту ХДНБ

рії Лугу піднявся зелений океан дерев. Активне озеленення відбувається й на пошарпаних війною сільськогосподарських землях південніше Ізюма. На цих теренах формується своєрідний мікроклімат: з'являються види рослин і тварин, яких раніше тут не було. Природа не терпить порожнечі й намагається загоїти рани війни, відновити середовище існування.

Доповненням до змістовної розмови став подарунок від ГО «Українська природоохоронна група»

для фондів бібліотеки імені В.Г. Короленка — понад 60 примірників книжок із науковими дослідженнями природоохоронців і перевіреними даними про стан довкілля. Вони збагатять інформаційні ресурси бібліотеки для науковців, читачів, усіх, кому небайдужа доля нашої планети.

Анатолій БІДА, фахівець відділу науково-інформаційного забезпечення інноваційних процесів ХДНБ ім. В.Г. Короленка

Математична помилка

Точну науку можуть вилучити з переліку обов'язкових на НМТ

Непослідовність і декларативність можуть стати головними проблемами нашої освітньої політики, здатними знищити будь-які сподівання на позитивні зміни. Не встигли 2021 року домогтися внесення математики до переліку обов'язкових дисциплін для випускних та вступних іспитів (у нас вони — «два в одному»), як цьогоріч точній науці можуть знову повернути її напівмаргінальний статус.

На сайті Верховної Ради можна побачити кілька законопроектів зі схожою назвою — про внесення змін до деяких законів України щодо державної підсумкової атестації та вступної кампанії 2027 року. Зокрема, автори законопроекту № 15440-1 від 07.08.2026 пропонують скоротити перелік обов'язкових предметів Національного мультипредметного тесту (НМТ) з трьох до двох дисциплін — вилучити з нього математику.

Документом передбачено встановити на 2027 рік модель вступних випробувань, яка містить стандартизоване тестування з двох обов'язкових предметів — української мови та історії України, а також одного навчального предмета на вибір вступника: математики, іноземної мови, біології, географії, фізики, хімії або української літератури. Конкурсний відбір здійснюватиметься за результатами вступних випробувань 2024–2027 років, проведених з використанням організаційно-технологічних процесів зовнішнього незалежного оцінювання, а також творчого конкурсу або конкурсу фізичних здібностей у передбачених законодавством випадках.

Аргументи авторів законопроекту зводяться до необхідності зменшення навантаження на дітей, які через війну живуть у постійному стресі й не мають належного і рівного доступу до освіти.

І справді — повітряні тривоги, обстріли, порушення логістики, роки змішаних форматів або суцільних онлайн-занять, запроваджених ще з часів пандемії ковіду, погіршили й без того не ідеальні умови шкільного навчання та призвели до значних освітніх втрат. А тепер навіть складання іспитів — змагання на виживання! Цьогоріч були випадки, коли дітям через важкі повітряні тривоги доводилося перебувати в пункті тестування замість чотирьох годин — майже тринадцять!

«Проведення тестування з чотирьох предметів в один день протягом близько чотирьох годин поспіль створює надмірне навантаження для вступників. Що довше дитина перебуває в аудиторії, то вищий ризик переривання іспиту через повітряну тривогу», — йдеться у пояснювальній записці до законопроекту. Водночас більшість європейських учителів та учнів навіть уявити не можуть, як воно — вчитися у сховищах, спати в підвалах чи в метро, сидіти за домашнім завданням взимку у квартирах без світла і тепла. До речі, тема освітніх втрат під час війни та впливу хронічного стресу на навчання й життя ще потребує ґрунтовних досліджень...

Автори ідеї очікують, що реалізація законопроекту «сприятиме збереженню українських дітей в українській системі освіти, зменшенню ризику вимушеної освітньої міграції». Задля підтримання технічних, природничих, інженерних, технологічних та інших пріоритетних для держави спеціальностей радять ухвалювати окремі урядові рішення: переглядати предметні коефіцієнти, вибірково збільшувати стипендіальне забезпечення.

Опоненти ініціаторів законопроекту висувують свої контраргументи. Запевняють, що прийняття математики як «необов'язкової» науки сприятиме подальшій, до того ж комплексній деградації природничо-математичної освіти в Україні, — і на рівні середньої школи, і на рівні університету. І це — пряма загроза національній безпеці!

Тенденції до механічного «спрощення» навчання почали розвиватися задовго до російського вторгнення, а в нинішніх геополітичних реаліях це просто самовбивча траєкторія... Якщо плануємо розвивати вітчизняний MilTech, щоб не програти в сучасній високотехнологічній війні, то цей шлях точно не для нас.

Про те, якими можуть бути наслідки ухвалення згаданого законопроекту, ми розпитали досвідчених освітніх експертів і вчорашніх школярів, які сьогодні формують українську інтелектуальну еліту.

Олесь Гордійчук, випускник Українського фізико-математичного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка, студент Кембриджського університету, представник команди тренерів українських учасників міжнародних олімпіад:

«Якщо скасувати математику як обов'язкову дисципліну на НМТ, для багатьох це буде сигналом, що її можна не вчити навіть на елементарному рівні. Хоча майбутнім студентам-фізикам, хімікам, біоло-

гам її потрібно знати на поглибленому. Я подивився, якого типу задачі пропонують на НМТ. Це задачі на базову арифметику, вміння розв'язувати лінійні рівняння, читати графіки, знати базові геометричні фігури, уявляти, що таке площа, що таке ймовірність. Всі ці штуки просто потрібні в житті. Потрібні всім. Якщо десь у новинах кажуть про ймовірність настання певних подій чи наслідків, люди мають розуміти, що це означає».

Богдан Рубльов, лідер математичного олімпіадного руху України, ініціатор і співзасновник Європейської математичної олімпіади, професор кафедри обчислювальної математики Факультету комп'ютерних наук та кібернетики КНУ:

«Наші діти й учителі за всіх часів жили в складних умовах, які привчили їх легко адаптуватися до змін. Коли більшість університетів вимагали складати іспит з математики, всі потужно вчили її у повному обсязі. Бо тоді на іспитах були задачі на доведення, на побудову, на логічне мислення. Щойно запровадили ЗНО, із зовсім простими задачами, із завданнями суто з перевіркою відповіді — 95 % учителів і школярів перестали приділяти увагу задачам з доведенням, вивчати й розуміти їх. Масово налаштувалися на розв'язання простих прикладів, де важлива тільки відповідь. НМТ ще більше знизив цю планку — там задачі ще елементарніші. А якщо НМТ з математики зроблять дисципліною за вибором, понад половина дітей перестануть вчити математику взагалі. Більшість старшокласників в 10–11 класі не відвідують уроки з предметів, які не входять до кола їхніх зацікавлень і не винесені на НМТ. Тобто ми будемо виховувати не розумну, творчу й гармонійну, а обмежену, «вузькоспеціалізовану» людину. Хоча розуміємо, що й математи-

ка, і мова, й історія надзвичайно важливі для формування світогляду, для виховання справжніх громадян, від яких залежить майбутнє країни».

Борис Бондар, фізик-ядерник, викладач НТУУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»:

«Представники нашої професії трохи упереджені в цьому плані, бо ми всі склали математику, вивчали фізику, і для мене це правильно й за жодних умов не підлягає сумніву. Без математики фізику неможливо опанувати, бо математика — це мова фізики. Але я проти скасування обов'язкового НМТ з цієї дисципліни ще й тому, що математика, на моє переконання, добре розвиває логіку й абстрактне мислення, а це універсальні речі, потрібні всім. Я не готовий коментувати рівень складності завдань на НМТ, але все це можна обговорювати й у разі необхідності коригувати».

Василь Пономаренко, вчитель астрономії й інформатики, заступник директора з навчально-методичної роботи Українського фізико-математичного ліцею КНУ:

«Такі нововведення здаються недоречним експериментом. Точні науки — один зі стовпів, на яких тримається інженерно-технічна освіта, надзвичайно важлива в часи війни та майбутнього повоєнного відновлення. Математика важлива для вивчення астрономії, інформатики, фізики, для всього комплексу природничих наук. Жодна країна у світовій історії, яка не приділяла достатньої уваги математиці, не продемонструвала помітних технологічних чи інтелектуальних здобутків».

Микола Макарець, професор кафедри теоретичної фізики КНУ:

«Відмова від обов'язкового НМТ з математики у середніх школах України спрямована від вищого

рівня знань і володіння математикою до нижчого. Під час революції III, яка зараз відбувається, така дія, на мою думку, сприйматиметься як інтелектуальне роззброєння і матиме катастрофічні наслідки у майбутньому. Але, з огляду на сам факт існування такої ідеї, потрібно, напевно, увести три рівні знання математики для складання Національного мультипредметного тесту. Якщо такий поділ визнають доцільним, то для профільних фахівців реалізувати його на практиці не буде занадто складним завданням».

Тарас Панченко, завідувач кафедри теорії та технології програмування Факультету комп'ютерних наук та кібернетики КНУ:

«Ми бачимо на прикладі досліджень на зразок PISA, що рівень математичних знань є невіддільною частиною визначення рівня розвитку дитини й перспектив розвитку країни, в якій ця дитина живе й здобуває освіту. Математика — це не тільки про числа чи інтеграли, це й загалом про логіку мислення та його закони, про розуміння причинно-наслідкових зв'язків, про правильні життєві рішення, про вміння розрахувати кредит чи сімейний бюджет. Вступна кампанія несподівано навіть без іспитів показала величезну проблему. Як на мене, це чиста математика — зрозуміти, як розставити пріоритетність заяв про вступ, порахувати свій бал з огляду на коефіцієнти й оцінити власні шанси. Ці речі більшості вступників давалися надзвичайно важко. Якщо ми вилучимо математику з обов'язкового блоку НМТ, рівень впаде ще нижче. Хоча падає вже нікуди. Як викладач щороку помічаю істотне зниження рівня математичної підготовки студентів і колосальний розрив між найсильнішими й найслабшими. Це змушує переглядати програми й накладає негативний відбиток на весь процес навчання».

...Схоже, що навіть у профільному парламентському комітеті немає єдиної думки про те, як найкраще врегулювати правила вступу прийдешнього року. Якщо згаданий у тексті законопроект авторства Юлії Гришиної та інших народних депутатів (№ 15440-1) передбачає скорочення обов'язкових предметів для НМТ шляхом вилучення математики, то законопроект, внесений головою комітету Сергієм Бабаком та групою інших парламентаріїв (№ 15440) зберігає точну науку в переліку трьох обов'язкових дисциплін — разом з українською мовою та історією. Таку саму позицію закріплено у документі, внесеному попереднім складом Кабінету Міністрів (№ 15254), проте вже відкликаною.

Збираючи коментарі, ми навмисне звертали до експертів-практиків, які популяризують математику, викладають точні та природничі науки в найрейтинговіших українських університетах чи готують фахівців з інженерно-технічних спеціальностей, для яких математика — це базова дисципліна. Тож запрошуємо долучитися до подальшої дискусії фізиків і ліриків, а також шкільних учителів, психологів, науковців — усіх охочих висловити власну думку щодо майбутнього НМТ з математики й математичної освіти загалом.

Анна ЛУКАНСЬКА.

Фото з фейсбук-сторінки КНУ

Наші річки нищать російська агресія, зміна клімату і людська байдужість

Управління нашими водними ресурсами, державний моніторинг поверхневих вод і координацію впровадження Планів управління річковими басейнами (ПУРБ) здійснює Державне агентство водних ресурсів. Воно ж забезпечує проти-паводковий захист і роботу державних проти-паводкових гідротехнічних споруд. Тож саме до голови цього агентства Ігоря ГОПЧАКА ми звернулися із запитаннями про стан наших річок, озер та української гідросфери загалом.

Ігор ГОПЧАК

— **Пане Ігорю, в яких регіонах України ситуація з водними ресурсами найгірша/найкраща? Чому?**

— Вразливість до наслідків маловоддя визначається не за адміністративно-територіальним принципом, а за басейновим. За останні роки найнижча водність спостерігалась на річці Південний Буг та її притоці річці Синюха, на річці Прип'ять та її притоках Уборть, Стохід, на річках суббасейну середнього та нижнього Дніпра — Рось, Ворскла, Оріль, Сула та на річці Дністер. Водночас найкраща ситуація з водністю спостерігалась в басейнах Дніпра, Сіверського Дінця, Західного Бугу.

На запитання про якість води — де найкраща й де найгірша ситуація в Україні — немає однозначної відповіді. Якість води безпосередньо залежить від того, наскільки значного впливу від антропогенного навантаження зазнають водні об'єкти.

Якщо брати до уваги фізико-географічне районування, то більшість річок західної частини України мають добрий та задовільний екологічний стан. Однак річки, які зазнають негативного впливу через скидання недостатньо очищених стічних вод, мають дуже поганий екологічний стан.

Водночас екологічний стан більшості річок центральних, північних та південних регіонів через велике антропогенне навантаження класифікується як поганий і дуже поганий.

— **А яка ситуація на окупованих територіях? У прифронтових регіонах? У басейні Дністра?**

— Якість води в басейні Дністра відповідає багаторічним показникам і не має тенденції до погіршення. У весняний період зазвичай наповнюється Дністровське водосховище, але уже в травні через дефіцит опадів рівень води падає майже на 0,8 м. А за відсутності опадів ситуація взагалі може стати критичною.

На тимчасово окупованих територіях державний моніторинг не здійснюється. А на прифронтових — здійснюється тільки з урахуванням безпекової ситуації. За результатами досліджень у масивах поверхневих вод на прифронтових територіях фіксується перевищення екологічних нормативів вмісту важких металів (барію у 2–4 рази, стронцію у 1,5 рази). А коли виникає надзвичайна ситуація, пов'язана з російською агресією, поверхневі води прифронтових територій зазнають біогенного, органічного забруднення, а також забруднення нафтопродуктами.

— **Як Державне агентство водних ресурсів контролює якість/стан водних ресурсів?**

— Ми працюємо відповідно до Програми державного моніторингу вод, яку затверджує Мінекономіки. Порядок здійснення моніторингу затверджено постановою Кабміну. Держводагентство моніторить фізико-хімічні показники та певні хімічні речовини на масивах поверхневих вод, забір води з яких здійснюється для пиття та господарсько-побутових потреб.

На 2026 рік Програмою було затверджено 553 пункти моніторингу, з них 44 розташовані на транскордонних ділянках. Ознайомитись із цією інформацією можна на сайті Держводагентства, у розділі «Моніторинг та екологічна оцінка водних ресурсів України».

— **Які завдання Держводагентства сьогодні в пріоритеті?**

— Серед пріоритетів 2026 року Держводагентства слід виокремити п'ять основних. Насамперед — це координація щодо виконання планів управління річковими басейнами та виконання завдань, визначених Національною програмою адаптації законодавства України до права Європейського Союзу в частині імплементації Директиви Європейського Парламенту і Ради ЄС від 16 грудня 2008 року щодо встановлення екологічних нормативів якості у сфері водної політики.

Наступний пріоритет стосується впровадження державного моніторингу в семи районах басейнів річок, модернізації лабораторій за допомогою міжнародної технічної підтримки, дослідження негативного впливу бойових дій, що призводить до забруднення річкових басейнів.

Також ідеться про забезпечення населення водою в умовах війни та зміни клімату, що передбачає встановити 15 тис. режимів роботи штучних водних об'єктів, будівництво водопровідної мережі для сільських населених пунктів та групових водопроводів на постраждалих від війни територіях. Зокрема забезпечення водою Миколаєва, Харкова, Кривого Рогу.

Пріоритетом є й захист від повеней. Тут важливе будівництво захисних дамб, берегоукріплень, розчищення русел річок та реконструкція гідротехнічних споруд.

Ідеться також про цифровізацію: створення державної інформаційної системи мультикадастру в частині формування державного водного кадастру за розділом «Поверхневі води». У межах реалізації експериментального проекту здій-

снюватиметься облік поверхневих водних об'єктів у складі Державного земельного кадастру.

Держводагентство у квітні 2026 року запустило оновлену версію Порталу електронних послуг: поліпшено інтерфейс і технічну складову платформи. Портал має сучасний мінімалістичний дизайн у стилістиці Eco-Hybrid з брендингом Petrol. Тепер користувачі можуть швидко знаходити потрібні послуги та працювати з інформацією. Скористатися оновленим порталом можна за посиланням: <https://e-services.davr.gov.ua/>.

У травні ми узагальнили інформацію про виконання запланованих заходів та оновили дашборд на онлайн-платформі «Рось». Ознайомитись з цією платформою можна за посиланням: <https://rosriver.davr.gov.ua/>.

Хочу підкреслити, що головний акцент діяльності Держводагентства — поєднання європейських стандартів управління водними

водності річок та управління безгосподарними гідроспорадами. На недавньому засіданні уряду його схвалено. Далі — слово за парламентом.

17 березня у Брюсселі делегація України на чолі з віцепрем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Тарасом Качкою одержала від Європейської Комісії умови (бенчмарки) для закриття кластерів «Конкурентоспроможність та інклюзивний розвиток», «Зелений порядок денний та стає з'єднання», «Ресурси, сільське господарство та політика згуртованості». Тож сьогодні Україна має умови, виконання яких необхідно для вступу в ЄС. Для нас особливо вагомо бенчмарки за переговорним розділом 27 «Довкілля та зміна клімату» кластеру 4 «Зелений порядок денний та стає з'єднання», включно зі сферою «Якість води».

Також маємо виконати велику роботу для адаптації законодавства України до права Європейського Со-

Робоча група після російських прильотів обстежує Дністер

ресурсами з реагуванням на виклики війни та зміни клімату!

— **Як на водні ресурси вплинула/впливає російська агресія? Як реагуєте на такий вплив?**

— Негативно вплинула. Внаслідок порушення роботи очисних споруд, аварійного забруднення та потрапляння додаткових хімічних речовин «воєнного» забруднення суттєво погіршується якість води.

Ворог навмисно піддає бомбардуванню гідротехнічні споруди й водні об'єкти. Внаслідок ракетних ударів та пожеж у водойми потрапляють важкі метали, нафтопродукти, токсичні й небезпечні сполуки, що містяться в засобах ураження та пожежогасіння.

Оскільки дії країни-агресора непередбачувані, всі водні об'єкти України перебувають під постійним ризиком забруднення нафтопродуктами.

Коли виникають надзвичайні ситуації, пов'язані із забрудненням поверхневих водних об'єктів, Держводагентство інформує Мінекономіки, ДСНС, РНБО та Держекоінспекцію.

— **Які рішення уряду/влади за останній рік допомогли у захисті/відновленні водних ресурсів і як саме? Які рішення ще треба ухвалити з огляду на майбутній вступ України до ЄС і загалом для поліпшення ситуації в секторі?**

— Розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного кодексу України та деяких інших законів України щодо збереження водності річок і охорони їх від забруднення», основною метою якого є впровадження заходів збереження

юзу (acquis EC). Деталі цієї роботи прописані у відповідній Національній програмі, затвердженій Кабінетом Міністрів України 01.04.2026. Ця Національна програма налічує близько 1875 завдань, спрямованих на імплементацію понад 1600 актів права ЄС, зокрема й «водних» Директив. Це Директива Європейського Парламенту і Ради 2000/60/ЄС від 23 жовтня 2000 року про встановлення рамок дій Співтовариства у сфері водної політики, Директива Європейського Парламенту і Ради 2008/105/ЄС від 16 грудня 2008 року про встановлення екологічних нормативів якості у сфері водної політики, Директива Ради 91/676/ЄЕС від 12 грудня 1991 року про захист вод від забруднення, спричиненого нітрами з сільськогосподарських джерел, Директива Ради 91/271/ЄЕС від 21 травня 1991 року про очищення міських стічних вод (зі змінами), Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2024/3019 від 27 листопада 2024 року про очищення міських стічних вод (нова редакція). Наразі відповідальні за виконання Національної програми ЦОВВ розпочали підготовку нормативно-правових актів, які адаптують національне законодавство до стандартів ЄС.

— **З якими науковими установами та організаціями ви співпрацюєте?**

— Науковою комунікацію та експертну оцінку проектів координує Науково-технічна рада (НТР) Держводагентства, до спеціалізованих секцій якої залучені провідні вчені країни. Зокрема з Інституту водних проблем і меліорації, Україн-

ського гідрометеорологічного інституту, Інституту гідробіології.

Співпрацюємо із закладами вищої освіти як у підготовці молодих фахівців, так і в підвищенні кваліфікації чинних працівників. Насамперед ідеться про єдиний у країні базовий профільний університет — Національний університет водного господарства та природокористування (НУВГП, м. Рівне), поріг якого я студентом-першокурсником перетнув 30 років тому. Також це Київський національний університет імені Тараса Шевченка (передусім географічний факультет, кафедра гідрології та гідроекології) і Київський аграрний університет НААН України.

— **Чи готова Україна до реагування на ситуацію, подібну до забруднення Сейму, Десни влітку-восени 2024 року? Хто і що має робити в таких ситуаціях? Хто і за що відповідає?**

— Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) відповідає за реагування на надзвичайні ситуації. Держводагентство, як і інші органи виконавчої влади, може залучатися під час ліквідації таких ситуацій. Залежно від класифікації надзвичайної ситуації, можуть залучатися також Кабінет Міністрів України та міністерства. Координацію діяльності забезпечує Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій.

— **Чим можуть бути корисні благодійні українські та міжнародні організації в ситуації з водними ресурсами? На чому і де й варто зосереджувати свою увагу?**

— За сьогоденних викликів роль міжнародних та благодійних організацій у водному секторі України є надзвичайно важливою. Серед наших ключових партнерів — ОБСЄ, GLZ, ЮНІСЕФ, Червоний Хрест, а також уряди Данії, Фінляндії, Федеративної Республіки Німеччина, Республіки Корея та інших держав, які вже надають підтримку Україні у сфері водних ресурсів.

Насамперед їхня допомога потрібна у відновленні та модернізації водогосподарської інфраструктури, яка постраждала внаслідок війни, а також у забезпеченні населення доступом до питної води.

Важливим напрямом є зміцнення системи державного моніторингу вод. Міжнародні партнери допомагають Україні сучасним лабораторним обладнанням, мобільними лабораторіями, засобами автоматизованого контролю якості води та обладнанням для водопостачання.

Не менш важливою є підтримка розвитку інституційної спроможності. Йдеться про навчання фахівців, проведення тренінгів, семінарів, навчальних візитів та обмін досвідом з країнами Європейського Союзу щодо управління водними ресурсами, моніторингу вод та впровадження сучасних підходів до водної політики.

Підготував до друку Олег ЛИСТОПАД.
Фото з фейсбук-сторінки Ігоря ГОПЧАКА

Презумпція вини за доби штучного інтелекту

Чи стає грамотний і якісно структурований текст підставою для підозри? Поява генеративного штучного інтелекту змінила характер академічних страхів: від боротьби з плагіатом наука перейшла до «презумпції вини» сумлінних авторів. Академік НАМН України Микола ГОЛОВЕНКО аналізує, як алгоритми змінюють дослідницьке середовище, чому спроба шукати ІШІ за кількістю тире руйнує стандарти якісного письма та які нові правила доброчесності потрібні сучасній науці.

ний автор, який користується сучасними інструментами або просто вміє добре писати.

Між когнітивним очікуванням та критичним контролем

У цьому контексті особливого значення набуває вивчення суспільної готовності до впровадження ІШІ. І йдеться не лише про технічну або економічну готовність, а насамперед про адаптаційний потенціал суспільства, його здатність інтегрувати нові технології та водночас зберігати стійкість до можливих ризиків. Порівняння результатів українських і міжнародних соціологічних досліджень демонструє наявність спільної тенденції. У загальному вимірі ставлення до ІШІ характеризується поєднанням помірного оптимізму та занепокоєння щодо його довгострокових наслідків. Зокрема на рівні абстрактних оцінок майбутнього ІШІ частіше фіксуються побоювання щодо потенційних загроз, тоді як у питаннях його практичного впровадження в економіку, професійну діяльність і повсякденне життя переважають позитивні очікування.

Проте для українського суспільства характерною є дещо інша конфігурація ставлення. Близько половини населення демонструє загально позитивне сприйняття можливостей ІШІ, тоді як значна частина респондентів не виявляє стійкого інтересу до цієї тематики. Водночас оцінки майбутнього впливу ІШІ на різні сфери життя залишаються досить стриманими. Характерно, що найпоширенішою відповіддю в багатьох питаннях є варіант «важко відповісти». З наукового погляду така відповідь заслуговує на окрему увагу, оскільки може інтерпретуватися не лише як наслідок недостатньої поінформованості, а і як індикатор високого рівня прогностичної невизначеності. Отже, сучасне ставлення до ІШІ можна характеризувати як стан когнітивного очікування, в якому позитивні надії поєднуються з усвідомленням невизначеності майбутніх наслідків технологічних змін. Саме ця особливість може стати ключовою характеристикою суспільної свідомості на початковому етапі широкомасштабного впровадження технологій ІШІ.

На відміну від широкої громадськості, науковці демонструють більш виважені та практичні очікування щодо майбутнього ІШІ. Вони значно частіше за пересічних громадян використовують штучний інтелект у професійній діяльності та мають практичний досвід оцін-

ки його переваг і обмежень. У цьому сенсі ставлення науковців до ІШІ формується не за схемою «довіра — недовіра», а за схемою «використання — критичний контроль». Саме така позиція може слугувати одним із важливих механізмів суспільної адаптації до нової технологічної реальності.

Пересічний громадянин оцінює ІШІ переважно як соціальне явище, тоді як науковець оцінює його як інтелектуальний інструмент. Через це громадяни частіше запитують: «Що ІШІ зробить із суспільством?», а науковці — «Що ІШІ зробить із процесом здобуття знань?» Саме тому для науки центральною проблемою стає не так автоматизація праці, як питання збереження людського авторства суджень, критичного мислення та відповідальності за знання в епоху інтелектуальних машин.

Можливо, найбільше наукову спільноту турбує не те, що ІШІ навчиться мислити як людина, а те, що він уже допомагає багатьом людям здаватися освіченішими, ніж дозволяли традиційні академічні бар'єри. Історія знає такі випадки. Коли з'явився друкарський верстат, деякі вчені боялися, що надто багато людей матимуть доступ до знань. Коли з'явився Інтернет, боялися, що надто багато людей матимуть доступ до інформації. Коли з'явився ІШІ, почали боятися, що надто багато людей матимуть доступ до інтелектуальних інструментів. У кожному випадку частина цих страхів була виправданою, але завжди поруч із турботою про якість існувала й інша тривога — втрата монополії на те, що раніше вважалося ознакою належності до освіченої еліти. Саме тому суперечки про ІШІ в освіті й науці такі гарячі. Насправді вони не лише про технологію, а й про владу, статус, довіру, авторство і про те, хто матиме право називатися знавцем у нову епоху.

Помічник чи «протез»?

Коли суспільство обговорює вплив ІШІ на науку, найчастіше постає питання: чи замінить штучний алгоритм науковця і яким буде вчений, який ним користується? Річ у тім, що сьогодні поступово формуються новий поділ академічного світу. Не за дисциплінами, не за посадами, не за індексом цитування і навіть не за віком. У зв'язку з широким використанням ІШІ в науковій галузі цей поділ проходить значно глибше, де науковці поділяються на тих, для кого алгоритм є «протезом», і тих, для кого він є когнітивним помічником. На перший погляд, різниця здається незначною, бо в обох випадках людина відкриває той самий чат, вводить запит і одержує відповідь. Насправді когнітивний помічник посилює мислення, а когнітивний протез його заміщує.

Інша можлива небезпека епохи ІШІ — не те, що алгоритми стануть надто розумними, а те, що люди добровільно відмовляться від частини власної інтелектуальної роботи. Не тому, що не здатні її виконувати, а тому, що це довше, складніше

і менш комфортно. Людський мозок завжди прагнув економити зусилля й у цьому немає нічого нового. Новим є лише те, що вперше в історії з'явився інструмент, здатний перебирати на себе не фізичну працю і навіть не рутинні обчислення, а окремі елементи мислення. Людина, яка використовує ІШІ як помічника, з часом стає сильнішою, оскільки вона швидше аналізує інформацію, швидше знаходить помилки, швидше перевіряє альтернативні версії. У цьому разі ІШІ працює як прискорювач її власного інтелекту.

Натомість людина, яка використовує ІШІ як протез, ризикує поступово втратити частину навичок, які раніше виконувала самостійно. Не тому, що машина їх відібрала, а тому, що вони перестали регулярно тренуватися. М'яз, яким не користуються, атрофується. Можливо, те саме стосується й окремих когнітивних здібностей.

Найцікавіше, що зовні обидва типи науковців можуть мати однаковий вигляд. Вони публікуватимуть статті, подаватимуть грантові заявки, готуватимуть звіти й використовуватимуть однакові інструменти. Проте під поверхнею відбуватимуться принципово різні процеси. Один дослідник використовуватиме ІШІ для розширення власного мислення, а інший — для компенсації його відсутності. І саме тому головна лінія поділу майбутньої науки проходитиме не між тими, хто використовує ІШІ, і тими, хто його не використовує. Таких людей майже не залишиться. Поділ проходитиме між тими, хто є автором власних думок, і тими, хто поступово став редактором думок, створених машиною.

Трансформація дослідницького середовища

Імовірно, що через 10–15 років у науці може виникнути неформальний поділ не за посадами, а за характером інтелектуальної діяльності.

Генератори питань, які здатні побачити проблему там, де інші її не бачать, поставити незручне запитання, запропонувати новий напрям досліджень, створити нову концепцію. Саме їхня цінність постійно зростає. Тому що ІШІ дуже добре працює з уже відомими знаннями, але значно гірше визначає, що саме варто досліджувати далі. Наука починається не з відповіді, а з запитання.

Архітектори знань, які вміють будувати методологію, проектувати експерименти, оцінювати докази та інтегрувати результати з різних галузей. Їхня роль також зростатиме, бо навіть якщо ІШІ запропонує 100 гіпотез, хтось має вирішити, які з них варті перевірки.

Оператори знань, чия робота багато в чому зводилася до пошуку інформації, компіляції текстів, оформлення звітів, підготовки документів, створення стандартних оглядів. Саме ці функції найшвидше автоматизуються — і не тому, що такі люди погані науковці, а тому, що значна частина їхньої праці піддається алгоритмізації. Тут може виникнути дуже неприємний ефект. Десятиліттями молодий науковець проходив школу через рутинну роботу: опрацьовував літературу, писав огляди, готував чернетки, вчився працювати з матеріалом. ІШІ може різко скоротити цей етап, і тоді виникає питання: як навчити майбутнього дослідника мислити, якщо значну частину тренувальних вправ за нього виконує машина? Це одна з найбільших проблем майбутньої науки.

Але є ще одна тема, про яку майже не говорять. ІШІ може поставити під сумнів існування частини наукової бюрократії, яка відповідає за підготовку звітності, складання планів, моніторинг показників, перевірку формальних вимог. ІШІ здатен автоматизувати значну частину цієї діяльності. І ось тут, можливо, частина спротиву ІШІ пояснюється не лише турботою про науку: деякі люди підсвідомо бачать загрозу власній функції в системі. І це вже питання не академічної доброчесності, а професійного виживання.

Грамотність як «доказ» вини

Завдяки розвитку цифрових технологій більшість традиційних загроз академічній доброчесності поступово дістали ефективні механізми виявлення та контролю. Зокрема, широке впровадження систем автоматизованої перевірки текстових запозичень суттєво змінило практику боротьби з плагіатом, зробивши його одним із найбільш контрольованих порушень академічної етики. Здавалося, що подальший розвиток інформаційних технологій лише вдосконалюватиме вже сформовані механізми забезпечення доброчесності. Однак поява генеративного ІШІ змінила сам характер проблеми. Якщо раніше предметом перевірки було використання чужого тексту, то сьогодні дедалі частіше виникає необхідність оцінювати походження самого процесу створення нового тексту. Отже, академічна спільнота вперше зіткнулася не так з новою формою порушення, як з принципово новою формою невизначеності. Якщо раніше від автора вимагали писати грамотно, логічно й переконливо, то тепер ці самі якості дедалі частіше стають підставою для підозри. Текст добре структурований? Підозріло. Аргументація послідовна? Дуже підозріло. Речення не розсипаються на півдорозі, а висновки впливають із наведених фактів? Схоже, людина на таке вже не здатна. Особливо небезпечними виявилися тире, дефіси та складнопідрядні речення.

Здається, що десь між правилами українського правопису та рекомендаціями наукових журналів виникла таємна змова, про яку пересічний дослідник навіть не здогадувався. Адже якщо в тексті грапляється акуратно поставлене тире, знайдеться хтось, хто неодмінно запитає: «А чи не забагато тут ІШІ?»

Парадокс нашого часу полягає в тому, що звинувачення дедалі частіше ґрунтуються не на доказах, а на враженнях. Десятиліттями ми навчали студентів чітко формулювати думки, будувати логічні аргументи та редагувати власні тексти лише для того, щоб одного дня оголосити: «Ні, це вже занадто якісно, тут явно причетна машина». У цій ситуації народжується нова форма академічної презумпції вини. Якщо раніше дослідник вважався доброчесним, доки не було доведено протилежне, то сьогодні інколи складається враження, що автор мусить доводити власну людяність. І вирішальною стає не оригінальність результатів, не коректність методології, не достовірність даних, а саме здатність переконати читача, що кожне речення було написано живою людиною, а не алгоритмом. І що більше ІШІ навчається наслідувати найкращі зразки людського письма, то частіше люди починають сумніватися у власних здібностях. Наче грамотність, послідовність і ясність викладу пере-

стали бути людськими рисами та були урочисто передані машинам разом із правом ставити тире в належних місцях.

Найточніше цю ситуацію описує один парадокс: страх перед недоброчесністю поступово починає конкурувати зі здоровим глуздом. У таких умовах формується небезпечна презумпція: якщо текст видається надто професійним, отже, він, імовірно, створений ШІ. Причини цього явища різні. Одні бояться прогледіти порушення академічної доброчесності, інші довіряють недосконалим детекторам, треті перебувають під адміністра-

людським», а це означатиме, що боротьба за доброчесність почала руйнувати самі стандарти якісного письма.

Межі відповідальності: ШІ проти людини

Саме тому справжній виклик епохи ШІ полягає не в тому, щоб навчитися підозрювати кожен добре написаний текст, а в тому, щоб зберегти принципи, на яких завжди трималася наука: презумпцію доброчесності, вимогу доказовості та готовність оцінювати роботу за її змістом, а не за стилістичними стереотипами. Якщо ж тенденція збе-

несе відповідальність за отриманий результат? Зокрема, ШІ доцільно делегувати функції, пов'язані з обробкою великих обсягів інформації, пошуком закономірностей, аналізом складних масивів даних, моделюванням альтернативних сценаріїв, статистичними розрахунками, автоматизованим порівнянням джерел та підготовкою аналітичних матеріалів. У цих сферах його переваги є очевидними. Він не втомлюється, не забуває, не обмежений обсягом оперативної пам'яті та здатний одночасно аналізувати інформацію в масштабах, недоступних окремому досліднику.

Водночас існує коло функцій, які навіть за найоптимістичніших сценаріїв розвитку ШІ залишаються сферою відповідальності людини. Насамперед це постановка наукової проблеми, вибір цілей дослідження, визначення його суспільної значущості, формування методології, оцінювання наукової новизни, критична інтерпретація результатів та ухвалення остаточних рішень. Саме тут реалізуються не лише інтелектуальні, а й ціннісні компоненти наукового пізнання. Науковець відповідає не лише за правильність відповіді, а й за те, які питання варто ставити. І цей принцип дає змогу уникнути плутанини між функціональною участю та авторством. ШІ може бути співавтором процесу, але не суб'єктом відповідальності. Він може допомагати формувати результати, але не може відповідати за їхню істинність, суспільні наслідки чи етичну прийнятність.

Шість кроків до відновлення довіри

Якщо академічна спільнота прагне зберегти довіру до науки в епоху ШІ, очевидно, що традиційних механізмів контролю вже недостатньо. Необхідною стає не лише поява нових інструментів, а й перегляд самого ставлення до авторства, академічної доброчесності та ролі людини в сучасному науковому пізнанні. На нашу думку, такий перегляд має ґрунтуватися на кількох принципових положеннях.

1. Перестати ставити запитання «Чи використовувався ШІ?» На-

томість запитувати: «Чи правильні висновки? Чи відтворені результати? Чи розуміє автор написане?» Наука завжди оцінювала знання через аргументи й докази. Калькулятор не знищив математику, текстовий редактор не знищив письменництво, а статистичні пакети не знищили науку. ШІ — це ще один інструмент.

2. Відокремити написання тексту від створення знання. Багато критиків ШІ плутають генерацію тексту зі створенням нових наукових результатів. Наукова цінність статті полягає не в тому, що автор особисто набрав кожне слово на клавіатурі, а в новизні ідей, коректності методів і достовірності даних. Адже значна частина академічних текстів десятиліттями складалася з шаблонних фраз, які сьогодні ШІ відтворює майже бездоганно.

3. Запровадити культуру відкритого декларування. Поки використання ШІ сприймається як щось напівзаборонене, виникатимуть підозри. Набагато здоровішим є прозоре зазначення: «Для мовного редагування та стилістичного вдосконалення тексту використувався ШІ. Автор несе повну відповідальність за зміст, дані та висновки». Така фраза знімає значну частину напруги.

4. Показувати абсурдність критеріїв. Частину проблеми можна подолати через м'яку іронію. Коли кажуть: «У тексті забагато тире», «Він надто структурований», «Так люди не пишуть», варто запитати: а що, тепер ознакою людського тексту є хаотичність, стилістичні помилки та логічні розриви? Часто після цього стає зрозуміло, наскільки хиткою є така аргументація.

5. Навчати роботи з ШІ, а не боротися з ним. Сьогодні суспільство перебуває приблизно на тому етапі, на якому колись опинилося з появою інтернету. Спочатку казали: «Якщо інформацію знайшов в інтернеті, то це не справжнє дослідження». Тепер це звучить кумедно. Імовірно, через кілька років так само кумедно звучатиме: «Якщо ти використав ШІ для редагування тексту, то це вже не твоя робота».

6. Повернути презумпцію доброчесності. У праві існує пре-

зумпція невинуватості, в академічному середовищі має існувати презумпція доброчесності. Якщо є підозра в порушенні, потрібні докази. Не відчуття, не інтуїція, не кількість тире на сторінці, а суто докази. Можливо, саме тут криється головний урок епохи ШІ. Питання вже не в тому, чи здатні машини писати як люди. Питання в тому, чи здатні люди зберегти раціональність і не перетворити будь-який добре написаний текст на об'єкт підозри. Адже якщо грамотність стає доказом вини, то проблема вже не в ШІ, а в наших критеріях оцінювання.

Від законів до нової культури

Своєчасність порушеної проблеми засвідчують і сучасні процеси формування державної політики у сфері ШІ. Основною метою майбутнього законодавства України є створення збалансованої моделі правового регулювання, яка одночасно забезпечуватиме захист прав людини, безпечне використання технологій та розвиток інновацій. Водночас уже сьогодні розпочато обговорення щодо запровадження національного регулятора у сфері ШІ та імплементації положень Європейського акта про ШІ (AI Act) в українське законодавство. Проте ефективність майбутнього нормативного регулювання значною мірою залежатиме не лише від юридичної техніки, а й від правильного розуміння природи взаємодії людини та штучного інтелекту. Без чіткого розмежування понять авторства, відповідальності, використання інтелектуальних інструментів і створення нового знання навіть найдосконаліші правові механізми можуть породити нові форми академічної невизначеності. Саме тому поряд із законодавчим регулюванням виникає потреба у формуванні нової культури академічної доброчесності, адекватної реаліям епохи ШІ.

Микола ГОЛОВЕНКО, академік НАМН України, завідувач відділу біомедицини Фізико-хімічного інституту НАНУ

тивним тиском або просто не мають достатнього досвіду роботи з сучасними мовними моделями. Є й комерційний чинник, оскільки існує ринок інструментів, які обіцяють виявляти тексти, створені ШІ, хоча незалежні дослідження не раз демонстрували, що такі системи можуть помилятися як у бік хибних звинувачень, так і в бік невиявлення справді згенерованих текстів. Проте всі ці обставини не змінюють головного: жодна з них не виправдовує заміну доказів припущеннями.

Найбільша загроза криється навіть не в несправедливих звинуваченнях окремих авторів, а в поступовій зміні академічної культури. Науковці почнуть навмисно писати менш чітко, уникати складних конструкцій, спрощувати аргументацію або навіть робити стилістичні помилки лише для того, щоб їхній текст здавався «більш

режеться, незабаром науковець буде змушений доводити не новизну своїх результатів, а ступінь своєї біологічності. До статті додаватимуться не лише ORCID, список літератури та декларація конфлікту інтересів, а й довідка про те, що автор особисто натискав клавіші під час написання тексту.

Змінити це ставлення буде не просто, оскільки проблема не лише в самому ШІ. Насправді ми спостерігаємо кризу довіри до авторства та експертності. Люди звикли оцінювати працю за зусиллями, а не за результатом. Якщо ж з'являється інструмент, який дає змогу досягти якісного результату швидше, виникає підозра: «Це несправжня праця».

З огляду на те, як ШІ дедалі активніше інтегрується в наукову діяльність, постає питання, яке ще кілька років тому здавалося суто теоретичним: хто саме виконує ту чи іншу частину дослідження і хто

проходить через захист територіальної цілісності, суверенітету та права України на саме існування.

Сьогодні нам неважко сприймати те, що сталося 24 серпня 1991 року, як неминучу подію, але в ті тривожні дні не було такої остаточної впевненості, що Україна стане незалежною державою. Після провалу серпневого путчу виникла ситуація політичної невизначеності. Український парламент мав ухвалити рішення, наслідки якого важко було передбачити.

І ми його ухвалили. Верховна Рада тоді ще Української РСР проголосила Україну незалежною демократичною державою. За Акт проголосували 346 депутатів, які були ідеологічно, географічно та професійно різними, але того дня їх об'єднало одне бажання — бачити Україну вільною.

Для когось 35-та річниця — це далека історія, яку вивчають у підручниках, а для мене — частина

особистої пам'яті, частина власного життя. Я був серед тих народних депутатів, які в той історичний день зробили свій вибір.

У 1991 році ми не могли знати, якою буде Україна через 10, 20 чи 35 років, які випробування випануть на її долю. Не могли знати, що незалежність, яку ми проголосили, доведеться захищати не лише законами, дипломатією та державними інституціями, а й ціною життя. Але ми знали головне: Україна повинна мати право сама визначати своє майбутнє.

Остаточне слово народ сказав на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 року, де було підтверджено Акт проголошення незалежності України.

Відтоді наша держава пережила чимало випробувань: економічні труднощі, політичні кризи, суспільні протистояння. Проте кожен такий виклик лише утверджував в українцях розуміння того, наскільки дорогою для них є свобода.

У грудні минулого року було ухвалено Закон «Про статус Засновника сучасної держави Україна — народного депутата». Його законодавчо встановлено для парламентаріїв, які підтримали Декларацію про державний суверенітет України та Акт

проголошення незалежності України. Особисто я сприймаю свій статус як величезну відповідальність.

На жаль, минуло 35 років, а боротьба за незалежність України досі не завершилася. У 2014 році росія розпочала проти України агресію, яка 24 лютого 2022 року перейшла у повномасштабне вторгнення. Сьогодні ми захищаємо не лише свої території. Ми захищаємо право людини на свободу, право народу самому визначати своє майбутнє, право держави існувати й розвиватися.

За словами «незалежність» і «свобода» постають конкретні людські долі. Це життя тих, хто віддав себе за Україну. Це сльози матерів, біль родин, мужність військових і щоденна праця звичайних людей, які творять нову історію нашої держави. І поки українці готові захищати свою свободу, Україна житиме, бо шлях від незалежності до незламності — це шлях народу, який довів світові: його дух неможливо перемогти.

Є особлива символіка в тому, що через 35 років після парламентського голосування 1991-го питання незалежності знову вирішується щоденно, але вже не тільки в сесійній залі. Сьогодні кожна людина у своєму житті фактично продовжує те

голосування. Саме тому я не хотів би, щоб День Незалежності сприймався просто як урочисте свято. У такий день маємо особливо усвідомлювати ціну державності. Україна сьогодні платить за свою свободу надзвичайно високу ціну — передусім життями своїх найкращих синів і дочок. Тому наша вдячність Збройним Силам України має бути у ставленні держави, у відповідальності кожного громадянина, у повазі до тих, хто захищає нашу землю, і в здатності працювати на перемогу. У 1991 році депутати могли сказати: «Ми проголосили незалежність», але правильніше було б сказати: «Ми поклали початок шляху, яким пішов український народ».

Вибір, зроблений 24 серпня 1991 року, став міцним фундаментом не лише для сучасних, а й для майбутніх поколінь. Завдяки йому наші діти та онуки зростають у країні, яка має свій голос у світі, свою гідність і свою історію. Вони дістали можливість жити в демократичній державі, де свобода є не мрією, а правом.

Микола ГОЛОВЕНКО, народний депутат — Засновник сучасної держави Україна

ІСТОРІЯ БОРОТЬБИ І ПЕРЕМОГ

Від Незалежності до незламності — шлях України

Від редакції: Наш автор — академік НАМН України Микола Якович Головенко — один із тих, хто безпосередньо причетний до творення Незалежності, він — народний депутат України першого скликання Верховної Ради. Того самого історичного скликання, яке 16 липня 1990 року ухвалило Декларацію про державний суверенітет України, а 24 серпня 1991 року — Акт проголошення незалежності України. Своє звернення до редакції та її читачів він надіслав тоді, коли газета уже версталась. І все ж ми знайшли можливість надрукувати ці важливі роздуми.

Історія України — це історія боротьби за право бути вільною, незалежною та самостійною державою. І проголошення незалежності 24 серпня 1991 року стало не завершенням, а лише початком нового складного шляху. Нині цей шлях

СТІЙКІСТЬ РЕГІОНІВ

Херсон обов'язково стане прикладом відбудови й розвитку

Херсон — прифронтове місто, що живе в умовах, які важко уявити тим, хто бачить його лише в новинах. Яким є звичайний день у місті, де дрони висять над кожним кварталом? Які причини спонукають мешканців залишатися, а тих, хто поїхав — повертатися? Про це запитуємо у співзасновника і голови ГО «Місто сили» Євгена ГІЛІНА, кандидата юридичних наук, медіатора, громадського діяча. Він — один із тих, хто залишається в Херсоні й продовжує працювати, попри щоденну небезпеку.

Євген ГІЛІН

— Євгене, ви часто кажете, що Херсонщина — найкраща земля Європи. Як це — бути її мешканцем саме сьогодні?

— Бути херсонцем — означає жити з відчуттям, що тебе і твоє місто намагаються знищити, і водночас любити його ще більше. Уявіть: два моря, 1,7 мільйона гектарів чорноземів, найбільша в Європі пустеля, рожеві озера, ліси — унікальна земля. І нині ця земля у вогні.

Колись давно, після академії, у мене була можливість залишитись в Одесі, після захисту кандидатської я міг перебратися до Києва і влаштувати життя там. Але я свідомо обрав Херсон і завжди повертаюся сюди, бо це моє місто. Це рішення не переглядаю й сьогодні.

— Яким є звичайний день херсонця у 2026 році?

— Ранок починається з перевірки чатів. Не новинних, а тих, де «наші» відстежують дрони. На якій вулиці зафіксований Mavic, де FPV, де «орлан». Ти не виходиш з дому, не знаючи цього. Схоже на кадри з якогось голлівудського бойовика. Але це — наша сучасна херсонська буденність.

Тільки за місяць по Правобережній Херсонщині (а це лише 30 відсотків території області) прилітає близько двох тисяч дронів і ще 2500 артилерійських, ракетних та мінометних снарядів. Щодня фіксується понад сто дронів над містом. Дрон може сісти на дах будинку, почекати й атакувати, коли з'явиться машина чи людина. Американська режисерка Заріна Забріскі зняла про це фільм і назвала його Human Safari. Це влучна назва. Бо полюють буквально на все і всіх — на маршрутки, на тролейбуси, на швидку допомогу, на бабусю з «кравчучкою» на тротуарі й на підлітка на велосипеді.

Хочу наголосити, що жертвами у 100 відсотках випадків стають цивільні. Видається, що росіяни Херсон використовують як полігон — тренуються атакувати рухомі цілі.

— Чи можна до цього звикнути?

— Ні. Це пекло, до якого не можна звикнути. Можна навчитися в ньому функціонувати, але не звикнути. Звикання — це був би кінець. Херсонці функціонують, а не звикають. І це, мабуть, і є та сила, про яку ми говоримо в назві нашої організації.

Водночас є речі, які не змінюються — людина не перестає відчувати страх, тривогу, втому. У Херсоні постійний «день бабака»: вибухи, вибухи, вибухи. Але люди виходять у магазини, відвідують лікарів, їдуть на роботу. Бо якщо не виходити — це вже не життя, а ув'язнення в стінах.

— Чому люди залишаються? Чому не евакуюються?

— Тому що вже мають досвід евакуації. Херсонці мають досвід окупації, виїзду, повернення. І повернулися вони з болючим досвідом — там, куди виїхали, їх не чекали.

Тепер, коли пропонуєш евакуюватися навіть важкохворим, відповідь одна: «Там нас не чекають». Це відчуття дуже непросто подолати, не маючи реальних альтернатив.

— Хто зараз мешкає у Херсоні?

— У Херсонській громаді мешкає майже сорок тисяч людей старшого віку, діти яких виїхали. Інколи ці діти телефонують у лікарні з проханням: «Візьміть батьків, догляньте». Завідувачка однієї з лікарень розповідала мені, що медустанова нині виконує функцію хоспісу, і люди часто лежать навіть у коридорах.

роботи, шкіл, лікарів. У деокуповані громади повертаються переважно люди похилого віку. Молодь знайшла роботу деінде і приїжджає зрідка — перевірити що і як.

На початку 2025 року в деокупованих районах Херсонщини залишалося близько 150 тисяч людей — лише 30 відсотків від довоєнного рівня. І ці цифри не дуже змінюються. Масового повернення немає, бо немає безпеки й впевненості в завтрашньому дні.

Ми там також працюємо — і з юридичною допомогою, і з гуманітарною підтримкою. Люди, які повернулися на деокуповані території, стикаються з тим, що їхні документи на майно знищені або в окупантів. Що компенсацію за зруйноване житло отримати непросто. Намагаємось бути поруч і допомагати.

— Чи маєте інформацію про життя людей на окупованих територіях? Яка ситуація там?

— Це окрема, дуже важка тема. Інформації багато, адже там залишилися і рідні, і друзі, і просто знайомі, і ми так чи інакше спілкуємося. Наприклад, батько мого товариша живе в Олешках — це місто на лівому березі Дніпра, навпроти Херсона. Його мешканці відрізані від будь-якої допомоги.

Ми відстежуємо ситуацію на тимчасово окупованих територіях лівобережної Херсонщини й те, що там відбувається з цивільним населенням, — це гуманітарна катастрофа. Люди не мають медич-

в межах проєкту EMPOWER за фінансування Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) спільно з Європейським Союзом (впроваджується GIZ Ukraine). У цьому проєкті ми надаємо безплатну юридичну допомогу жителям Херсонської, Миколаївської та Одеської областей — людям, які повертаються з окупації, переселенцям, тим, чие майно зруйноване. Власне, всім, хто так чи інакше постраждав від дій агресора.

Постійно реалізуємо проєкти допомоги з відновлення житла разом з DRC. Відкрили центри для дітей і підлітків.

— Все це — на фоні обстрілів.

— Звідки берете ресурс для роботи — фізичний, емоційний, психологічний?

— Це одне нелегке питання. Гадаю, що сили дає зв'язок із людьми. Коли бачу бабусю, яка отримала від нас підтримку й каже: «Я думала, що нікому не потрібна...», розумію, що зупинятися не можна.

Також важливо, що ми не самі. Міжнародні донори, партнерські організації, волонтери з усієї України та з-за кордону — ця підтримка дає відчуття, що про Херсон не забули. Це дуже важливо, і для нас, і для мешканців міста. Бо найстрашніше у прифронтовому житті — це відчуття, що тебе не бачать.

— Що зараз найбільше потрібно Херсону — і про що мало говорять?

— Потрібна системна підтримка і допомога. Ми навчилися реалізовувати складні гуманітарні проєкти — відремонтувати 25 шелтерів, роздати 200 тисяч продуктових наборів. Та треба розробити й упровадити комплексну програму, яка б поєднувала евакуацію, реінтеграцію, психологічну реабілітацію й працевлаштування. Поки що на це немає ні ресурсу, ні координації...

Потрібно говорити про те, що мільйони людей роками залишаються у статусі ВПО. Про те, що десятки тисяч переміщених осіб на Херсонщині — це люди, яким потрібне не разове сприяння, а можливість нормально жити.

І про те, що Херсон — не тільки воєнна хроніка. Це місто, де є кав'ярні й ресторани, де бізнес намагається працювати, де люди святкують дні народження і ходять одне до одного в гості. Бо якщо не робити цього — навіщо триматися? Триматися без того, що наповнює нас радістю навіть у воєнний час, — це не життя, а виживання.

— Ви вірите, що Херсон відновиться?

— Ну звісно. Інакше не мало б сенсу тут залишатися. Херсонщина — земля з величезним потенціалом. Питання в тому, яким буде це відновлення — стихійним чи системним, запізнілим чи своєчасним.

Я хочу, щоб після перемоги Херсон став не «містом, яке вижило», а містом, яке показує приклад з відбудови й розвитку. У нас є для цього і воля, і люди, і я, я вірю, час.

Спілкувалася
Вікторія ЄСАУЛЕНКО.
Фото авторки

Волонтери ГО «Місто сили»

Також у місті мешкають понад 25 тисяч внутрішньо переміщених осіб з інших районів Херсонщини, зокрема з окупованих територій. Живуть у сусідів, орендують, що можуть, шукають роботу. Системної підтримки майже немає. В колективних центрах ситуація теж складна: люди місяцями живуть у гуртожитках, не мають роботи.

— Ви говорите про місто. А яка ситуація у деокупованих громадах Херсонщини — у селах, малих містах, які вже за межею фронту, але далеко від нормального життя?

— Це, мабуть, найболючіша і найменш видима частина нашої реальності. Херсон хоча б на слуху — це місто, про нього пишуть, про нього говорять. А в деокупованих селах правобережної Херсонщини — майже невидима гуманітарна криза.

Херсонщина сьогодні — найскладніший регіон для відбудови в Україні. Область три роки поспіль посідає найнижчі позиції за рівнем інвестицій — менше ніж 0,05 % від загальноукраїнського показника. Багато будинків зруйновано, багато — стоять порожніми. Немає

ної допомоги та соціальних послуг, живуть у правовому та гуманітарному вакуумі.

— Як у цих умовах працює «Місто сили»? І чи безпечно бути волонтером у Херсоні?

— Безпечно — неправильне слово для будь-якої діяльності в Херсоні. Ми їздимо по місту під час дронових атак. Наші волонтери роздають гуманітарну допомогу, коли над головою «висять» дрони. Юристи їдуть до клієнтів у прифронтових селах. Нам давно потрібні броньовані машини — настільки критичною є ситуація. Бригада екстреної допомоги часто працює в умовах, небезпечних для життя.

Водночас ми не здаємося, не зневірюємося, продовжуємо працювати. За час повномасштабного вторгнення ми виплатили понад 24 мільйони гривень екстреної та зимової грошової підтримки майже двом тисячам родин. Розподілили сотні тисяч продуктових наборів.

Окремо можна розповісти про нашу роботу у проєкті «Право на відновлення», який реалізується

Передплата на газету «Світ» триває

Передплатний індекс в усіх відділеннях зв'язку 40744

Вартість передплати: на місяць — 106 грн. на квартал — 318 грн. Вартість приймання передплати — 20 грн.

Нас можна передплатити й онлайн: <https://peredplata.ukrposhta.ua>

Відкрийте свій СВІТ